

Vandringslusten utvecklar människans kropp och själ

Så länge som människan har funnits på vår jord har vandrandet varit ett naturligt beteende hos henne. Det framkommer genom skelettfynd i Etiopien, 1970 av »Lucy«, 3,2 miljoner år gammalt, och 1994 av »Ardi«, 4,4 miljoner år gammalt. Både dessa »förmänniskor« gick sannolikt upprätt.

Avsikten med denna artikel är att belysa vandrandet ur olika aspekter och se hur människan genom historien har använt sig av denna sin ursprungliga rörelseform för att bygga upp kropp och själ. Man kan vandra ensam eller i grupp. Motiven för att vandra kan skilja sig åt. Vandrandet kan ibland bli av påtvingad karaktär som hos de hemlösa. Om än i sällsynta fall har vandrandet också blivit mer av ett tvångsmässigt beteende och då antagit en sjuklig karaktär.

En viktig fråga är: Har vandrandet i dag fått ge vika för andra aktiviteter och i så fall varför?

Författaren Rebecca Solnit från San Francisco – själv inbiten vandrare – har skrivit en innehållsrik och dessutom mycket vacker bok »Wanderlust. A history of walking« [1], i vilken hon belyser vandrandet ur en mängd olika aspekter.

Att rytmen i vandrandet stimulerar tänkandet var känt redan av de grekiska filosoferna. Sålunda undervisade Aristoteles (348–322 fKr) medan han

VANDRA VIDARE
Människans lust att vandra har spelat en stor roll i artens utveckling genom årtusendena. En del av vetandet om vandrandet finns samlat i boken »Wanderlust« av Rebecca Solnit.

Foto: Tore Abrahamsson

vandrade av och an i de skyddande promenadgångarna i Lykeion – Aristoteles' skola som också kallades den peripatetiska skolan (det engelska ordet peripatetic betyder just kringvandrande).

I Centraleuropa blev sambandet mellan filosofiskt tänkande och vandrande långt senare så utbrett att vissa platser fick sina namn på grund av detta. På Philosophenweg i Heidelberg sades Hegel ha vandrat, medan Kant på sin dagliga promenad passerade Philosophen-Damm i Königsberg. Den danske filosofen Søren Kierkegaard nämner »The Philosopher's way« i Köpenhamn.

För Kierkegaard intog gatorna en central och personlig plats. Dessa var hans mottagningsrum, och vandringarna på huvudstadens gator var hans stora dagliga nöje.

1700-talsförfattaren Jean-Jacques Rousseau påpekar i sina »Bekännelser« att hans tankar arbetar endast tillsammans med hans ben, och då han stannar upphör han att tänka. Vandrandet blir enligt Rousseau en övning i enkelhet och en möjlighet till kontemplation.

Vandringen som en form av kulturell handling – ett estetiskt experiment – introducerades av poeten William Wordsworth (1770–1850) och hans kamrater. Tidigare hade de flesta vandrat av nödvändighet. Nu

vandrade man för sin egen skull av tacksamhet för att vara i landskapet. William och hans syster Dorothy, också hon författare, företog ofta vandringar tillsammans bland annat i Lake District uppe i nordvästra hörnet av England. William Wordsworths ben måste ha tillryggalagt bortåt 180 000 engelska mil till fots, påpekar en yngre författarkollega.

Vandrandet har i engelsk kultur spelat en betydande roll, delvis beroende på att företeelsen utspelas på en klasslös arena där alla är likvärdiga och välkomna.

Pilgrimsfärden är en vandring för att söka något ogripbart. I den kristna pilgrimsvandringen finns en symbios mellan resan och ankomsten. Att resa utan att anlända är lika ofullständigt som att anlända utan att resa. Vandrandet uttrycker både enkelheten och målmedvetenheten hos pilgrimen.

Sedan medeltiden har en del pilgrimer vandrat barfota eller med stenar i skorna eller varit fastande eller haft speciella klädesplagg. Den i Europa mest berömda pilgrimsfärden är den till Santiago de Compostela i nordvästra Spanien där aposteln Jakobs grav ligger. Allt sedan graven upptäcktes på 800-talet har pilgrimer vandrat till denna plats på någon av de gamla pilgrimslederna som leder dit [2].

Politisk eller annan övertygelse hos grupper av människor får dem att samlas i storstäder och vandra kollektivt för att visa sin gemensamma styrka i en fråga. Ett exempel är demonstrationerna mot den USA-ledda invasionen av Irak 2003, ett annat de årliga förstamajdemonstrationerna.

Även en enskild människa kan av övertygelse vandra i ett speciellt syfte, exempelvis för fred. En kvinna, känd under namnet Peace Pilgrim, inledde 1953 sina vandringar för fred i Pasadena i Kalifornien. Hon fortsatte att vandra kors och tvärs genom Amerika under 28 år i alla sorters väder, klädd i en blå tunika med baksidestexter om fred. Hon hade satt som mål att vandra 25 000 engelska mil i detta syfte. Det gjorde hon på nio år men fortsatte även därefter sitt vandrande utan att längre räkna antalet mil.

Storstäder erbjuder vandraren anonymitet, omväxling och impulser för fantasin. Paris är den stora

RESANDE-FOLKET

Romer på resa i 1960-talets Polen, på en bild av okänd fotograf. I Sverige har de resande kallats för »tattare«. De var dock ingen etnisk grupp utan svenskar som av olika skäl levde utanför samhällsgemenskapen.

FARLIGA TATTARE

Filmen »I mörkaste Småland«, 1943, är en av flera svenska »tattarfilmer« som förmedlar en ofördelaktig bild av resandefolket.

Foto: Svenska Filminstitutet

staden för vandrare och för revolutioner. Stenar och cement i alla revolutionsstäder är genomsyrade av historiska minnen. Paris innehåller allt detta med sina återkommande uppror alltifrån franska revolutionen 1789. Författaren Walter Benjamin (1892–1940) är en av de stora utforskarna av konsten i att flanera i en storstad som Paris. Flanera innebär att ströva omkring utan brådska och utan bestämt mål [3]. I ett berömt textavsnitt skriver Benjamin att flanören »går botaniserande på asfalten«.

En kvinna på gatan i en stad, speciellt nattetid, uppfattades tidigare som en som säljer sin sexualitet. Caroline Wyburgh, en ung kvinna på 19 år, sågs promenerande med en matros i staden Chatham i sydöstra England 1870. Därför togs hon, misstänkt för prostitution, in för att genomgå en medicinsk undersökning. En vägran kunde ge tre månaders fängelse. Caroline vägrade också till en början men spändes då fast i en säng under fyra dagar. På den femte dagen lät hon sig undersökas av en kirurg vars inspektionsinstrument avslöjade att hon var oskuld. Kirurgen skrattade och sa: »Du har talat sanning. Du är inte en dålig flicka.« På den tiden var det många unga fattiga kvinnor som på misstanke om prostitution kastades i fängelse bland annat i Saint Lazare i Paris. Kvinnorna släpptes ur fängelset om de samtyckte till att registrera sig som prostituerade. »Moralpolisen« kunde arresterar arbetarkvinnor för allting och ingenting och ibland samla ihop grupper av kvinnor då de vandrade på boulevarderna.

Det har sedan 1800-talets slut hänt en hel del positivt rörande kvinnors rättigheter. Under 1900-talets första årtionde började kvinnorrörelsen göra sin röst hörd i i USA och Storbritannien. Sverige fick kvinnlig rösträtt 1921.

Vikten av att promenera för att främja hälsan påpekade läkarna redan på 1500-talet. Söndagspromenader har jag själv, liksom åtskilliga svenskar, haft som återkommande aktivitet genom åren. »Nordic walking« eller stavgång introducerades först i Finland i mitten på 1990-talet men har under de senaste tio åren blivit en alltmer omtyckt aktivitet hos äldre människor också i Sverige.

Att fjällvandra skänker glädje och ro i många människors själar även i dag. Det finns ingen tydligare geografisk symbol för begreppen »ankomst« och »triumf« än ett bergs högsta topp, bortom vilken det är omöjligt att gå. Bergsklättring är i jämförelse med fjällvandring en dramatisk och farlig sport som ökar medvetenheten om döden och innebär en större osäkerhet om utgången. Bergsklättraren kan drivas av motiv som tävlingsinstinkt och av önskan att pressa sin kropp så långt det går. Efter en dramatisk klättring 1786 – efter fyra misslyckade försök – blev läkaren Michel Gabriel Paccard den förste att tillsammans med mineralsamlaren Jacques Balmat bestiga

Mont Blanc, den högsta bergstoppen i Europa med sina 4 810 meter.

Det finns folkgrupper där vandrandet eller resandet har blivit ett livsmönster. Resande användes som namn på kringresande släkter som livnärde sig på gårdfarihandel, hästhandel etc. Förr benämndes de »tattare« medan de själva kallade sig för resande [3]. Författaren Bo Hazell påpekar i sin bok om resandefolket att »tattare« enligt nya forskarrön inte var en etnisk grupp utan benämningen på en marginaliserad grupp svenskar som av olika skäl levde utanför samhällsgemenskapen [4]. I Norge försökte man på ett upprörande sätt »angripa tattarproblemet« genom att 1908 inrätta Svanviken, som i 70 år fungerade som arbetsläger. Målsättningen var att lägreets intagna efter mental omprogrammering skulle sluta med sitt kringflackande och vandrande liv och bli bofasta.

En grupp som alltid varit på resande fot är de hemlösa. Nels Anderson (1889–1986) skrev 1923 boken »Hobon. En sociologisk studie av den hemlöse mannen« som kom ut på svenska först 2008 [5]. Anderson inledde sitt yrkesliv som kringresande »hobo« på den amerikanska kontinenten. Han tog diverse arbeten och reste som andra »hoboer« som fripassagerare på järnvägarna. Boken om livet som »hobo« blev Andersons biljett in i den akademiska världen.

I ett kapitel frågar sig Anderson varför man blir luffare eller hobo. Han tar upp ett flertal orsaker, varav en är vandringslusten. Det finns en längtan efter nya platser, efter att möta nya situationer. Vandringslusten är en personlig drift som ingår i det amerikanska livets sociala mönster, säger han.

I en senare utgåva 1961 av boken om hobon skriver Anderson i förordet att hobon var en av pionjärtidens hjältefigurer. Med hjälp av honom byggdes järnvägar och bröts avlägsna gruvor. Sin tidigare förklaring att vandringslusten skulle vara en personlig drift tonar Anderson nu ned. Han stöds i detta genom det faktum att hoboerna som resande arbetare försvann efter 1920-talet då de inte längre behövdes för att kolonisera landet.

Även i Sverige och Europa har de hemlösa ständigt varit på vandring. De har ofta dragits till storstäderna där det funnits möjligheter för dem att vara mer anonyma. I Stockholm har de gått mellan olika härbargen för att få en plats att sova på. En del hemlösa, speciellt de med psykiska problem, har haft svårigheter att sova på natthärbärgen tillsammans med andra personer, som kanske är påverkade av alkohol och andra droger. De har därför sökt sig till portuppgångar, alternativt promenerat eller sovit ute nattetid.

Vandrandet i regn, rusk och kyla är för de hemlösa oftast en påtvingad aktivitet på grund av att de saknar bostad. Poeten och uteliggaren Tobias Lindkvist, som avled 2006, skrev mycket fin och realistisk poesi om de hemlösas villkor. Ett par verser ur hans dikt »Zombie« från april 2001 i diktsamlingen »Tankar och betraktelser från gatan« [6] illustrerar den hemlösas kamp för att överleva dygnet.

*Sömngångaren
kylslagen och skamsen
har han snedtorget, tunnelbanevagnar och
trappuppgångar
som sitt hem.*

*Med skallrande tänder
och vibrerande, värkande kropp
vandrar han genom ett vintrigt Stockholm*

FRÅN GÅRD TILL GÅRD

Den klassiska luffaren reste runt i landsbygden och försörjde sig på diversearbete. I dag dras de hemlösa ofta till storstäderna.

Foto: Nordiska museet, Erik Sjökvist

EN »HOBO« I AKADEMIN
Nels Anderson inledde sitt yrkesliv som kringresande »hobo« på den amerikanska kontinenten. Boken han skrev om luffarlivet 1923 blev hans biljett till akademien och professorstieteln.

Målning av Stephen Scott

*Nolltoleranspolitiken
är allt annat än hjälpsam.*

I sällsynta fall har vandrandet gått över i ett tvångsmässigt betyende kombinerat med förlust av minne och identitet. Fenomenet kallas fugue (av latinets »fuga«, flykt). Boken »Mad travelers« av Ian Hacking innehåller berättelsen om Albert Dadas, den förste diagnostiserade fugueuren [7].

Albert föddes 1860 och växte upp i staden Bordeaux i Frankrike. Från tolv års ålder hade han återkommande fugue-attacker. Tillståndet förde honom vandrande eller resande allt längre bort, också till andra länder. Ofta sattes han i fängelse eller sjukhusvårdades då han påträffades. Karin Johannisson för i sin bok om melankoliska

rum [8] intressanta diskussioner om vad fugue-temat på den tiden bottenade i, både som medicinskt och som socialt fenomen. Under 1900-talets första årtionden uppmärksammade psykiatrer i vårt land fugue-problemet. Diagnosen »dissociativ fugue« förekommer än i dag. Trettioen personer har i Sverige de senaste tio åren slutenvårdats under denna diagnos, enligt Socialstyrelsens patientregister.

Rebecca Solnit oroar sig i sin bok för tendenser – speciellt i USA – som inverkar negativt på vandrandets villkor. Det finns numera speciellt i USA tendenser som också rör vandrandets villkor och som bekymrar Solnit. Hon nämner shoppingcenter som byggs tillgängliga endast för bilister och byggnader som kan nås endast genom garagen. Hon påminner om försvinnandet på några få år av 1 000 övergångsställen bara i Kalifornien och påpekar att offren i 41 procent av trafikolyckorna med dödlig utgång i San Francisco var fotgängare.

Eller finns det tecken på att vandrandet är på väg att få en renässans? Solnit berättar om Las Vegas, där vandrandet på ett osannolikt sätt återuppstått och smugit sig in bakvägen bland hotell och kasinon i detta amerikanska nöjescentrum. På gatan »The Strip« vandrar turister – så många som 200 000 under ett hektiskt veckoslut, mer än 30 miljoner på ett år – fram och tillbaka mellan nöjespalats och barer. I tidningen Metro Stockholm kunde man nyligen läsa att »sakral turism« är en av de snabbast växande turistmarknaderna. Pilgrimsleden El Camino till Santiago de Compostela [2] lockar en mängd människor varje år, inte bara troende.

Kanske finns det alltså hopp om att vandrandet återigen blir ett naturligt inslag i människors vardag. I dagens ekonomiska kris med stigande arbetslöshet kan man knappast hitta en aktivitet som kostar lika lite men som samtidigt är lika nyttig för både kropp och själ. Dessutom är vandrandet en egalitär verksamhet som kan utövas av alla människor oberoende av kön, ras, klass eller religion.

Jan Halldin

leg läkare, med dr
jan.halldin@gmail.com

LÄS MER Referenslista <http://ltarkiv.lakartidningen.se>

Myten om »sjuka Sverige« avslöjad

KAMPEN OM SJUKFRÅNVARON

288 sidor.

Författare: Björn Johnson.

Förlag: Arkiv Förlag; 2010,
ISBN 978-91-7924-225-1.

Läkares arbetsmiljöproblem, terrorn från Försäkringskassan! Vi avkrävs allt mer omfattande medicinska underlag, ständigt kompletterande utlåtanden och utsetts för sanktioner av den orwellska byråkratin. Detta i vanföreställningen att läkarens skrivkonster styr sjuktalet.

Allt har sin upprinnelse i sjukskrivningsexplosionen 1998–2003 och de politikerbeslut som nu Försäkringskassan exekverar. Grundas åtgärderna på en korrekt analys av orsakerna till sjuktalets snabba ökning dessa år? Vad är sanningen bakom den dagsaktuella retoriken och mediernas åsiktsproduktion? Kanske vågar vi, nu när sjuktalet går mot historiska bottennivåer, se vilka som varit maktens megafoner, vilka som blivit offer i processen och om välfärdsamhället kan restaureras.

Det är ingen vinklad debattbok statsvetaren Björn Johnson har skrivit utan en nutidshistorisk rapport, där samhällsvetenskapliga analysverktyg avslöjar de myter och osanningar som också vårt fackförbund torgfört. Det officiella Sverige kommer inte att tycka om denna bok, kanske tiga ihjäl den. För den exponerar att så mycket av den till synes politiskt muskulära kraften i själva verket är symbolpolitik och att Sverige har ett utredningsväsende som i hög grad

bara söker bekräftelse på sina fördomar, bortser från forskning och tidigare kvalificerade utredningar. Anna Hedborgs namn nämns med rätta.

Boken tar sin utgångspunkt i problemdefiniering, hur ett samhällsproblem blir till. Det torde vara nyttig läsning för många medicinare, som i naturvetenskaplig tradition lever i illusionen om

objektiv, värdeneutral problembeskrivning. Johnsson prövar två av de förklaringsmodeller som varit centrala: sjukfrånvaron som arbetsmiljöproblem och den under senare år förhärskande diskursen om överutnyttjande och fusk. Ingen av modellerna förklarar särskilt väl utvecklingen vid millennieskiftet, men valet mellan definitionerna styrs av olika intressegruppers kamp.

Sjukskrivningsexplosionen förklaras inte av förändrade normer, regionala skillnader i sjukskrivningar eller arbetslösas sjukskrivning, inte heller av alltför långtgående jämställdhet, medicalisering med modediagnoser, tex utbrändhet, eller läkares slapphet med nysjukskrivningar och intyg.

Statsfinansernas haveri var en myt. Kostnaderna för såväl sjukskrivning som socialförsäkringar i förhållande till BNP var lägre än tidigare decennier.

Problemet var långtidssjukskrivningarna. Gåtans lösning ges en rimlig förklaring genom att sociologen på Ar-

betslivsinstitutet Tor Larssons nedtytt forskning får upprättelse. Den höga sjukfrånvaron kan förklaras av den kommunala sektorns försämrade ekonomi på 1990-talet och en förändrad lagstiftning. Den bakband rehabiliteringsaktörerna och berövade dem deras viktigaste redskap för att få tillbaka de sjukskrivna i arbete. Indragna statsbidrag till företagshälsovården bidrog liksom anpassningsgruppernas avveckling. Medicinskt navelskådande, där man inte ser patientens arbetsförmåga i en psykosocial helhet, den skrenodlingen av sjukförsäkringen, bidrog och är lika aktuell i dag. Johnson skriver: »Den nya rehabiliteringskedjan framstår i själva verket som direkt kontraproduktiv, eftersom den förstärker den renodling av försäkringen som var grunden till en stor del av problemen.«

En av alliansregeringens första åtgärder var att lägga ner det internationellt välrenommerade Arbetslivsinstitutet. Dess forskning skulle störa hela processen att bakom överutnyttjanderetorik föra över de långtidssjuka till de arbetslösas skara, kringgå LAS och ge arbetsgivaren minskat rehabiliteringsansvar och rätt att säga upp sjuka. Johnson hade gärna fått analysera de sanna motiven. Trodde verkligen regeringen på allt sitt tal om fusk eller var det en kall beräkning att skapa en av sjukdom präglad arbetskraftsreserv, ett oanställningsbart sediment som garanterat håller löneanspråk och fackliga krav nere?

Bengt Järhult

distriktsläkare,
vårdcentralen i Ryd

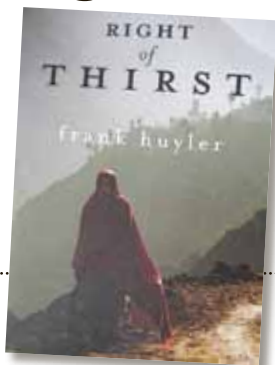
Kardiolog möter sig själv – och de andra

RIGHT OF THIRST

384 sidor.

Författare: Frank Huyler.

Förlag: Harper Perennial; 2009.
ISBN 978-00-61-68754-9.

Charles Anderson är kardiolog. Han har skrivit ett stort antal artiklar, presenterat abstrakt på kongresser och betraktas som framgångsrik. När hans fru dör börjar han ifrågasätta sin tillvaro. Vad vill han med sitt liv. Var det han gjort av värde?

Som många andra läkare går hans tankar till människor i nöd, utanför det egna i-landet. Charles närvarar vid en föreläsning om en jordbävning i ett fattigt bergsland. Föreläsarens grymma bilder gör ett starkt intryck på Charles, som bestämmer sig för att »göra en in-

sats«. Men verkligheten är inte glamorös. Charles finner snart att relationen till ortsbefolkningen och landets styrande är komplex. Hans möjligheter att göra en insats är små, och det är inte uppenbart att det han gör är gott.

»Right of Thirst« griper tag i läsaren, den är spännande och har djup. Det är en bra kombination.

Jonas F Ludvigsson

barnläkare, docent,
barnkliniken i Örebro
enheten för klinisk epidemiologi,
Karolinska institutet i Stockholm